

İbrahim Atalay ile Türkiye’de Coğrafya Üzerine Söyleşi

Hocam, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, adından da anlaşılacağı üzere, ülkemizin bilimsel üretimini konu alan yayınlar yapmakta ve her sayısında farklı bir bilim alanına ait çalışmalara yer vermektedir. Derginin 2020 yılında basılacak sayılarından biri daha Türkiye’deki coğrafya çalışmalarına yönelik olacaktır. Bu sayıyı için sizinle bir mülakat yapmak, coğrafyaya dair bazı konularda görüşlerinizi almak isteriz.

Müsaadenizle mülakatımıza eğitim hayatınızla başlamak isteriz İlkokuldan üniversiteye kadar eğitim hayatınız hakkında bilgi verir misiniz?

1947 yılında doğduğum, Yeşilyurt (Malatya) İlkokulu’nu 1958 yılında çok iyi bir eğitim alarak bitirdim. Bana silindirini alanı ve hacmini hesaplayın dersiniz her zaman rahmetle andığım, devamlı dua ettiğim hem temiz bir mümin hem de Atatürkçü olan Şevket Özer hocamın öğrettiği bilgiyle yaparım. Neredeyse her konuda günümüz üniversite öğrencisinden daha fazla bilgi sahibiydik. Sınıfın da çalışkan talebeleri arasındaydım. Ortaokula Malatya Lisesi’nde başladım. 1960’lara varıncaya kadar koca Malatya ilinin merkezinde ortaokulla bir arada bir lise, bir sanat okulu ve bir de ticaret lisesi vardı.

27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi’nde ortaokul 1. sınıftan 2. sınıfa geçmiştim. Yeşilyurt’ta (Malatya) Demokrat Parti’yi tutan önde gelen aileler arasındaydık. Halk Partili akrabalarımızla ne küs ne de barıştık. Ortaokul ve lise hocalarımızın bir kısmı yetersiz olmasına karşın çok bilgili, hoşgörülü, “âlim” olan hocalarımız da vardı. Felsefe ve mantık derslerine, muazzam bir kütüphanesi olan istediğim kitapları getiren Nizamettin Kazancı adlı bir avukat girerdi. Psikoloji dersini,

mükemmel bir eğitimci olan Milli Eğitim Müdürü verirdi. Psikoloji dersinde öğrendiklerim hâlâ aklımdadır. Ben sınıfın fizik olarak en küçüğü ama çalışkan bir öğrenciydim. Psikoloji hocamız sınavını, sınıfı iki ayrı gruba ayırarak yapardı. Ben sınavdan 10 üzerinden 10 alırdım. Kardeşi Malatya Valiliği'nde memur olan Şinasi adlı arkadaşımın ısrarı üzerine, zoraki olarak onun yerine psikoloji sınavına girdim. Bir hafta sonra yazılılar okundu, Şinasi'nin adı okundu ve ben kalktım, hocam 8 dedi, ama durdu. Hocamın o duruşu bana "Sen Şinasi değilsin, zoraki olarak sınava girdiğini anladım ama seni cezalandırmak istemiyorum" anlamındaydı. İşte hocalığın ne olduğunu bu psikoloji hocamdan öğrendim. Bir de Erdoğan adında beden eğitimi hocamız vardı. Zengin ve tanınmış ailelerin çocuklarına yüksek not verirdi. Benim gibi öğrencilere ise topluca spor salonunda hareket yaptırır, ancak gelişigüzel not verirdi. Beden eğitimi dersimin notu bu hocanın döneminde hep zayıf gelirdi. Ben ve benim gibi çalışkan öğrenciler, öğretmenler kurulunda geçerdik. Ortaokulu bitirme sınavları hem sözlü hem de yazılı yapılırdı. Beden eğitimi sınavında bulunduğunuz yerde zıplayarak 360 derece dönerseniz geçer not alırdınız, fazlasıyla dönmeme rağmen bana 5 verdi. Necdet diye şişman bir arkadaşım ise 45 derece bile dönmedi ona 7 verdi. Bu hocayı da unutamam. Yurttaşlık dersimize Malatya Emniyet Müdürü gelirdi, 1960-1961 ders yılı boyunca bize genellikle 27 Mayıs'ı överek anlattı.

İngilizce dersimize lise üçüncü sınıfta, İrfan isimli çok iyi bir hoca gelirdi. Sıranın ortasında oturuyordum. Sağımda ve solumda benden fiziki yönden birkaç yaş büyük, sakal tıraşı olan iki hemşerim vardı. Ders sırasında sorulan sorulara cevap vermek için parmak kaldırıyordum, hocam söz vermiyordu. İsrarla parmak kaldırmaya devam ettim, sonra söz verdi ve soruyu cevaplandırdım. İrfan Bey hocam: "Hay Allah ben bu çocuğu, yanındakilerin küçük kardeşi zannettim, gel bizimle otur sonra birlikte eve gideriz gibi düşündüm."

Coğrafya derslerimize, İstanbul Üniversitesi Coğrafya Enstitüsü'nün ilk kız öğrencilerinden, İstanbul beyefendisi hocam Besim Darkot'un yanından ayırmadığı, benim de hocam olan, adına kitaplar ithaf ettiği ve 2 yıl önce Hakk'ın rahmetine kavuşan naif tabiatlı Malatyalı Muazzez Duman gelirdi. Sınıf öğretmenimizdi, çok iyi ders anlatırdı. Benim coğrafyacı olmamda Muazzez hocamın büyük etkisi oldu. Haşarı, yaramaz ve bütün öğrencilerin birbirlerine bağlı olduğu bir sınıftık. Yaramazlığımız had safhaya çıktığında okul idaresi Muazzez hocamıza sınıfı şikâyet ederdi. Muazzez hocamız yüzü biraz asık olarak sınıfa girer, sıralar arasında bir iki kez dolaşır, hiçbir şey söylemeden giderdi. Süt dökmüş kedi gibi olurduk, yaramazlık o anda biterdi.

Ailemizin maddi durumu iyi olmadığı için ilkokul 4. sınıftan başlayarak üniversite 2. sınıfa kadar olan dönemdeki yaz tatillerinde sürekli olarak Yeşilyurt'taki komşumuzun tekstil atölyesinde çalıştım, hayatın ne olduğunu orada öğrendim.

Liseyi 1963-64 yılında bitirdim, bir yıl ara verdikten sonra, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü’nü yüksek bir puanla kazandım. Edebiyat Fakültesi ve Coğrafya Bölümü’nün coğrafya ile ilgili kitap ve dergilerin bulunduğu kütüphaneleri vardı. Coğrafya Bölümü kütüphanesinde 1/25.000 ölçekli Türkiye topografya haritası ve harita çizimi için büyük masalar da bulunmaktaydı. Birinci sınıftan itibaren buralara gitmeye ve coğrafya dergilerini okumaya başladım. Öğrencilik yıllarımda, Coğrafya Bölümü’nde Fiziki Coğrafya sertifikası notu yüksek 10 öğrenciye, Fen Fakültesi Jeoloji Bölümü’nde “Genel Jeoloji” ve Orman Fakültesinde “Toprak İlimi ve Ekoloji” sertifikası verilmekteydi. Orman Fakültesi’nden “Toprak İlimi ve Ekoloji Sertifikası” programına kayıt yaptırmaya hak kazandığımı öğrenince -Orman Fakültesi’nde okuyan lise sınıf arkadaşlarım da olduğu için- aşırı derecede sevindim. 1966-67 ders yılında Orman Ekolojisi, Toprak İlimi, Toprak Koruma, Yarıkurak Bölgelerde Orman Yetiştirme Problemleri ve Yakın Şark Ormanlığı derslerini geçerek Orman Fakültesi’nde “Toprak İlimi ve Ekoloji Sertifikası” nı aldım. Orman Fakültesi’nde öğrencilerin Türkiye’de en zor ders olarak tanımladığı Toprak Koruma dersini, havza amenajmanı, barajlarda sedimantasyon konusunda çalışmalarıyla tanınan Prof. Dr. Orhan Yamanlar vermektedir. Bu dersi geçmek gerçekten çok zordu, çünkü önce 20 puanlık bir soru sorulurdu, cevap verenlere puan verilmez, vermeyenlerin 20 puanı silinirdi, ayrıca 70-80 adet sorudan bir yanlış cevap, iki doğru soruyu götürürdü. Toprak Koruma dersinin önemli bir bölümü, Coğrafya bölümünde okutulan Klimatoloji dersinde verilen bilgileri kapsadığı için ben kolayca geçtim.

Üniversitede öğrenci iken yaz aylarında fırsat bulduğça araziden taş ve fosil toplardım, bunların bir bölümünü her zaman şükran ve rahmetle andığım, yetişmemde büyük katkısı olan Prof. Dr. İsmail Yalçınlar’a getirirdim. İsmail Bey, karakteristik taş ve fosil örneklerini kendi cam dolabında tanıtırdı. Öğrencilik yıllarımda coğrafyanın yanında orman fakültesi ve jeoloji kitap ve dergilerindeki makaleleri de okurdum. İsmail hocamı sık sık ziyaret ederdim. Bir ziyaretimde İsmail hocam *Strüktürel Morfoloji* kitabının matbaadan gelen provalarını okuyor ve özel işaretler yapıyordu. “Hocam, elinizdeki nedir, yardım edebilir miyim?” dedim. Bunun üzerine memnuniyetle bana nasıl okuyup düzeltme yapacağımı anlattı. Provaları artık ben matbaaya götürüp getirmeye başladım, bu vesileyle matbaanın nasıl çalıştığı, kurşunla harflerin nasıl döküldüğü, klişenin nasıl yapıldığı gibi konularını öğrendim. Yine İsmail hocam, kitabın sonuna geniş bir Türkiye yerbilimleri bibliyografyasını koymak istiyordu. Ben de İstanbul Teknik Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi kütüphanelerindeki jeolojiyle ilgili tüm dergileri tarayarak yerbilimleri konusundaki tüm makalelerin künyesini çıkardım.

Kısaca, öğrencilik yıllarımda sürekli olarak Jeoloji Bölümü, Orman Fakültesi ve İsmail hocamın düzenlediği arazi çalışmalarına katılıyordum. Jeoloji Bölümü’nde Prof. Dr. Fuat Baykal’ın Historik Jeoloji derslerine devam ediyordum, çoğu hocalarımla odalarında görüşüyor, okuduğum makaleleriyle ilgili sorular soruyordum.

1969 yılında üniversitelerde boykotlardan dolayı, Haziran sınavları Eylül ayında yapıldı. Bu arada zaman zaman İsmail hocam doktora yapmam gerektiğini tavsiye ediyordu. Ben de sürekli İngilizce çalışıyordum. Ankara'ya giderek 1969 yılında kurulan Orman Bakanlığı bünyesindeki Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü'ne bir dilekçe vererek, istihdam edildiğim takdirde yapacağım işleri anlattım. Bir hafta sonra İstanbul'da verdiğim adrese gelen mektupta hemen Ankara'ya gelmem isteniyordu. Bana mektup yazan erozyon kontrolü müdürü her zaman rahmetle andığım, kendisini ülkesine adanmış Mustafa Okutan Beyefendi, Kızılcahamam'da Havza Amenajmanı Etüt-Proje Grup Müdürlüğü kurduğunu, ancak bu grupta çalışacak bir jeomorfolog aradığını, gidip hemen işe başlamamı söyledi. Ben de doktora imtihanı için lisan çalıştığımı, imtihan sonunda işe başlayacağımı söyledim. 1970'in başında Kızılcahamam Etüt-Proje Grup Müdürlüğü'nde jeomorfolog unvanıyla göreve başladım. Çalışmaya başladığım ilk günden itibaren hiç acemilik çekmeden işe koyuldum. Sultandağları, Gediz havzasında Turgutlu-Salihli arası, Tosya Devrez çayı havzası, Osmancık, Çakıt Çayı havzası, Mut havzası, Muş havzası, Taşkent-Hadim arası olmak üzere ondan fazla havzanın jeoloji, toprak, arazi kullanma, arazi kabiliyet sınıfları haritalarını yaptım. İklim, hidrolojik zemin gruplarını dikkate alınarak saatlik maksimum yağışlardan, yüzeysel akıma geçen su miktarlarına göre sel derelerinin 10, 25, 50 ve 100 yılda bir vuku bulacak taşkın debilerini hesapladım. Tabir yerindeyse teknik seviyesi yüksek uygulamaya yönelik çalışmalarından dolayı Genel Müdürlüğün başuzmanlığına atandım.

Ormanda çalıştığım sırada ABD Toprak Muhafaza Servisi (Soil Conservation Service) ile irtibata geçtim. Bu servis istediğim kitapları bazen sandıkla gönderirdi. Benim yetişmemde bu servisin önemli katkısı olduğunu belirtmek isterim. Maaşımla ne kadar Türk Coğrafya, MTA, Ankara Dil-Tarih ve Coğrafya Araştırma, Jeoloji Kurumu dergileri ve Jeoloji bölümünün mecmuaları ve kitapları varsa hepsini aldım.

1973 yılında Kızılcahamam'da çalışırken doktoramı tamamladım. Ankara'da Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Enstitüsü'ne uğradım. Enstitü teknik elemanlarından sevgili ağabeyim Necati Uyar "Tohum transferi konusunda hocamız Suat Ürgenç'in hazırladığı haritalara göre yapılan tohum transferlerinden olumlu sonuç alamıyoruz, şu haritalara bir bakar mısınız?" dedi. Haritaların kuzey ülkelerde sadece coğrafi enleme göre hazırlandığını, bunun ise Türkiye koşullarına uymadığını gördüm. Necati Bey'e, "Böyle bir bölgelendirme Türkiye'nin ekolojik koşullarına uygun değil" dedim. Necati Bey, "Sen bu haritaları yapar mısın?" dedi, ben de tabir yerindeyse cahil cesaretle olur kabilinden "evet" dedim. Öyleyse seni biz buraya alırdık dediler. Ben de "beni size vermezler, ancak Kızılcahamam'daki grubun işleriyle birlikte yaparsam verirler" dedim. Sonuçta Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Enstitüsü'nde tohum transfer rejyonlaması çalışmasına başladım. Zamanla bu çalışmalarımı üniversiteye geçtiğim yıllarda da ilerleterek ekosistem ayırımına

göre kızılçam, karaçam, sarıçam, sedir, kayın, ladin ve titrek kavak ormanlarının ekolojisi ve tohum transferi açısından bölgelere ayrılması adı altında Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Araştırma Müdürlüğü’nce İngilizceleriyle birlikte 7 adet kitap yayımlandı. Sonuç olarak 1970-1975 yılları arasında Orman Bakanlığı bünyesinde çalışmamın yetişmemde çok önemli payı oldu. Diyebilirim ki, orman teşkilatında çalışmasaydım, şu andaki bilimsel seviyeye kesinlikle ulaşamazdım ve orman teşkilatı da orman ekolojisi ve tohum transferi konusunda bu kadar ilerlemiş olmazdı. Halen Orman Bakanlığı’nın çeşitli birimleriyle araştırma projeleri yapmaya devam etmekteyim.

Hocam, mesleki çalışmalarınız arasında fiziki coğrafyanın bir alt disiplini olan jeomorfoloji konusunda çok sayıda eser verdiniz. Bu konuda “Türkiye Jeomorfolojisi’ne Giriş” adıyla bir kitabınız yayımlandı. İlk baskısı 1982 yılında, 3. baskısı ise 2017’de yapılan bu kitabın ortaya çıkışı hakkında bilgi verir misiniz?

Bildiğiniz gibi, kitap yazmak çok zor bir iştir, önce yazacağınız kitap hakkında derin bilgi sahibi olmanız, geniş bir kaynağa sahip olmanız ve bilimsel açıdan bir ihtiyacı karşılamamız gerekmektedir. Birinci soruda belirttiğim gibi fiziki coğrafyanın her konusunda rahatça ders verebileceğim ve kitap yazacak kadar bilgi birikimi ve kaynaklarım vardı. İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü’ndeki öğrencilik yıllarımda okuduğumuz dersle ilgili hocalarımız muhakkak teksir (daktilo ile mumlu kâğıda yazılan sayfaların mürekkep sürülmüş silindirdi bir makinede elle çevrilerek basılması, daha sonra bu sayfaların toplanmasıyla oluşturulan kitap ve rapor vs.) ve kitap verirdiler. Bu nedenle ben de öğrencilere verdiğim dersle ilgili teksir, daha sonra fakültenin maddi imkânlarına göre bastırılmış kitap verirdim. *Denizaltı Jeolojisi ve Jeomorfolojisi, Toprak Coğrafyası, Türkiye Jeomorfolojisine Giriş* adlı kitaplarım ilkönce teksir baskı olarak basılmıştır. Rahmetli hocalarım İsmail Yalçınlar’ın *Strüktürel Jeomorfoloji I ve II* ile Sırrı Erinç’in *Jeomorfoloji I ve II* kitaplarında Türkiye jeomorfolojisine ait bilgiler vardı. Fakat Türkiye jeomorfolojisini konu alan ayrı bir kitap yoktu. Arazi araştırmalarına ve literatürlerden edindiğim bilgiler çerçevesinde *Türkiye Jeomorfolojisi* kitabını sürekli olarak geliştirdim ve 2017’de 3. baskısını çıkardım. Bir kitabın sürekli olarak güncel bilgilerle yenilenmesi için, kitabın bir ihtiyaca cevap vermesi, başta öğretim elemanları ve öğrencilerin okumasıyla kısa sürede tükenmesi ve yeni baskısının yapılması gereklidir.

Türkiye Jeomorfolojisi kitabının esas amacı, ülkemizin günümüz topografyasının nasıl şekillendiğinin jeomorfolojik birimlerle ortaya konulması ve bunun uygulamalı jeomorfolojideki yeri ve önemini belirtmesidir.

Jeomorfoloji konusuna uzun yıllar emek vermiş, yayın yapmış bir hocamız olarak, Türkiye’de jeomorfoloji çalışmaları hakkındaki görüşlerinizi almak isteriz. Türkiye’de geçmiş ile günümüz jeomorfoloji çalışmalarını mukayese

eder misiniz? Bu kapsamda Türkiye’de yapılan jeomorfoloji çalışmalarını dünya literatürüyle mukayese eder misiniz? Bir de buna ek olarak, ülkemizde jeomorfoloji çalışmaları nelere odaklanmalı, ne tür çalışmalar yapılmalı, bu konuda çalışanlara tavsiyeleriniz nedir?

Jeomorfoloji, gerek ülkemizde gerekse batı dünyasında hemen tüm coğrafyacıların araştırma yaptığı ana konu olmuş, çok sayıda kitap ve makale yazılmıştır. Ülkemizde ilk jeomorfoloji kitabı, Fransızca’dan Türkçeye hocam Ord. Prof. Ali Tanoğlu’nun tercüme çevirdiği E. Chaput tarafında yazılan ve 1947’de Edebiyat Fakültesi Coğrafya Enstitüsü’nün 11 No’lu neşriyatı olan *Türkiye’de Jeolojik ve Jeomorfojenik Tetkik Seyahatları*’dır. ABD ve Fransa, Almanya ve Romanya’da jeomorfoloji konusunda çok sayıda yayın yapılmıştır. Romanya’da jeomorfoloji konusundaki çalışmalar o kadar ilerledi ki, Romanyalı coğrafyacılar Romanya’nın tamamını kapsayan 1/25.000 ölçekli jeomorfoloji haritası yaptılar. Beşeri, fiziki ayırımı yapılmaksızın tüm hocalarımız da yaz aylarında gittikleri yerlerin jeomorfolojisi hakkında araştırma yapar ve arazi gözlemlerine dayanan makaleler yayınlardı. Ülkemizde çağdaş anlamda yazılan İ. Yalçınlar’ın *Strüktürel Morfoloji I ve II*, S. Erinç’in *Jeomorfoloji I ve II* kitaplarındaki ana kaynakların ABD ve Avrupa’da yapılan araştırma ve yayınları kapsadığı görülmektedir. Bu iki hocamızın kitaplarında ABD ve Avrupa’nın jeomorfolojisini öğrenmek mümkündür. Bununla ilgili ABD’de olan bir anımı da anlatmak isterim. 1992’de Washington’da yapılan 27’nci Dünya Coğrafya Kongresi’ne katıldığım sırada Appalachian (Appalaş) Dağları’nın eteklerinde bir arazi gezisi düzenlendi. Ben de arazide yapılan tartışmalara katıldım, buradaki karaçamların son buzul döneminden kalan relikt topluluk olduğunu ve Appalaş Dağları’nın oluşumu ve jeomorfolojisi hakkında bilgi verdim. Bana hangi üniversitedensin diye bir soru soruldu, ben de kafadan atarak ismini tam hatırlamıyorum filan üniversitedeyim dedim, sonra düzeltip Türkiye’den geldiğimi söyledim. “O halde burayı nasıl biliyorsun?” dediler. Ben de “Hocalarımızın yazdığı kitaplardan biliyorum” cevabını verdim. O gün bütün masraflarımı, toplantının başkanlığını yapan ABD’li profesör karşıladı.

Türkiye’de jeomorfoloji konusunun ön plana alınması, ABD ve Avrupa’ya ayak uydurarak günümüz topografyasının şekillenmesinin ortaya konulması, jeolojik yapı ve iklimin topografya üzerindeki etkilerinin belirlenmesiydi. Maden Tetkik Arama Enstitüsü’nün kurulmasından sonra fiziki coğrafya konularında uzmanlaşmış kişilere teknik eleman statüsünde jeomorfolojist unvanı verilmesi, jeomorfolojinin daha fazla önem kazanmasına neden olmuştur. Esas jeomorfoloji temel bir araştırma alanı olup jeolojik yapının aydınlatılması, yerleşme, ulaşım, tarım, iklim, toprak, erozyon ve bitki çalışmalarının temelini teşkil etmektedir. Başlangıçta Türk coğrafyacıları, jeomorfolojinin ortam üzerindeki etkilerinden ziyade arazinin topografya görünümünü ön plana almaktaydılar. Türkiye’de fiziki coğrafya alanında en fazla yayın jeomorfoloji alanında yapılmıştır.

1960’lı yılların sonu ve 70’li yılların başlarından itibaren ülkemizde jeomorfolojiye yönelik çalışmalar hızla arttı. Maden Tetkik Arama (MTA), Karayolları (KGM), Devlet Meteoroloji İşleri (DMİ), Toprak Su ve Devlet Su İşleri (DSİ) Genel Müdürlüğü gibi kurum ve kuruluşlar jeomorfolojist istihdam etmeye başladılar. Ulusal ve uluslararası alanda ses getiren çalışmalar da yapıldı. Ne var ki, uygulamalı jeomorfoloji çalışmaları, maalesef gerekli teknik bilgi eksikliğinden arazi kaynaklı güncel sorunlara gereken hassasiyet gösterilmediği için yeterince gelişme gösteremedi. 1964 yılında Jeomorfolojistler Derneği kurulmuştu, epey faaliyette bulundu, dergi yayınladı, sempozyumlar yaptı, sonra faaliyetleri sona erdi. Birkaç yıl önce (2018) “Jeomorfoloji Derneği” diye yeni bir dernek kuruldu, çalışmalarına başladı. Atalay ve ekibi; ekoloji, ekosistem, mermer ocaklarının rehabilitasyonu, oyuntu oluşumu gibi konularda çalışmalarını sürdürmektedir.

Günümüzde çağdaş anlamda jeomorfoloji çalışmaları, çok ayrıntılı bir şekilde ele alınmakta, tüm süreçler formüllerle ifade edilmekte ve uygulamalı yanı sıra ön plana çıkarılmaktadır. İklim, bitki örtüsü, toprak, erozyon, hidrografiya, tarım, arazi sınıflandırması gibi birçok konunun araştırılmasında temel olarak veri ele alınmaktadır. Örneğin Stockholm Üniversitesi Fiziki Coğrafya Bölümü’nde “The Effects of Erosion-Control Structures and Gully Erosion on the Groundwater Dynamics Along the Kromrivier, Eastern Cape, South Africa” araştırmaya dayanan yayın yapılmıştır.

Ülkemiz, tüm jeolojik devirlere ait arazileri, tüm kayaları içermesi, tundra ve çöl topografyasının dışında tüm topografya şekillerini içermesi nedeniyle dünyada eşine rastlanılmayan bir ülkedir. Türkiye topografya-jeomorfolojisi, toprak oluşumundan bitki örtüsünün dağılışına, lokal iklim koşullarının belirlenmesi, arazi sınıflandırılması, taşkın ve erozyon kontrolü ile ağaçlandırmaya varıncaya kadar her konuda dikkate alınması gereken en önemli bilim dallarından biridir. Bu durumu bazı örneklerle açıklamaya çalışalım: Son yıllarda iklim çalışmalarında Sınır Tabakası İklimi (Boundary Layer Climate)’ne önem verilerek bakı, yükselti, dağların uzanışı gibi topografya özelliklerinin iklim koşullarında etkili olduğu, topografya dikkate alınmaksızın ve yükselti basamakları ve bakılara göre kurulacak istasyon elde edilen verilere göre lokal iklim şartlarının değerlendirilemeyeceği belirtilmektedir.

Ülkemizde herhangi bir sahanın jeomorfoloji özelliklerinin insan faaliyetleri üzerindeki etkisi, tarım, toprak oluşumu, yerleşme, göç ve arazi sınıflandırılması üzerindeki etkileri üzerinde yeterince durulmadığı görülmektedir. Örneğin yıllarca aşımın yüzeylerinin yaşları tartışıldı, ancak aşımın yüzeylerinin toprak oluşumu, tarım, yerleşme, arazi sınıflandırılması konuları üzerindeki etkilerine gereken önem verilmedi. Karst topografyasının ayrı bir ekolojik birim oluşturduğu, bunun toprak oluşumu, yerleşme, erozyon, arazi kullanımı, relik ve endemik bitkiler üzerindeki etkileri yeterince ele alınmadı. Jeomorfoloji çalışmalarında jeologların

verileri dikkate alınarak “Filan formasyon kıta çarpışmasıyla oluştu.” gibi ifadeler kullanıldı, ancak bunun topografyanın şekillenmesindeki etkileri üzerinde yeterince durulmadı. Granit gibi sert, alüvyon, volkan tüfü gibi yumuşak olan ana materyallerin her birinin ayrı bir ekolojisi olduğu, bu ekoloji bilinmeksizin tarım ve ormancılık faaliyetlerinde verim ve planlanma, arazi kullanma, sediment verimi gibi hususların ortaya çıkarılamayacağı konusunda araştırmalar göz ardı edildi. Jeomorfoloji birimleri ayırt edilmeksizin arazi sınıflandırılması yapılamayacağı ve toprakların sınıflandırılmayacağı dikkate alınmadı. Coğrafya araştırmalarında Genel Müdürlük teşkilatının yaptığı arazi kullanımı ve toprak sınıfları hiçbir kritiğe ve incelenmeye tabi tutulmadan olduğu gibi tezlere ve kitaplara konuldu. Ancak son yıllarda Atalay ve ekibi, topografya, jeomorfoloji birimleri, ana materyal ve iklim faktörlerini dikkate alarak *Türkiye'nin Ekolojik Koşullarına Göre Arazi Kabiliyet Sınıflandırılması* ismiyle kitap halinde yayınlamıştır. Atalay ve arkadaşları “*Taşların Ekolojisiyle Topğrafyanın Toprak Oluşumu, Tarım ve Ormancılık Açısından Önemi*” adlı bir araştırmayı da yayına hazırlamışlardır.

Hâlihazırdaki çoğu jeomorfoloji çalışmaları, çeşitli alanlarda müşahedelere ve Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) yöntemlerine dayalı olarak devam ettirilmektedir. CBS ile yapılan araştırmalarda kullanılan ölçütlerin bizzat arazi çalışmaları sonucu tespit edilmesi gerekmektedir. Örneğin yağış dağılışı haritalarında, yağışın her 100 metrede 54 milimetre arttığı esasına göre yapılması uygun değildir. Oysa yağış, yükseltiyle belli bir seviyeye kadar arttıktan sonra tekrar azalmaktadır. Erozyon ya da toprak kaybı araştırmalarında uluslararası katsayılar değil, araştırma sonucu elde edilecek ampirik katsayıların dikkate alınması gerekmektedir.

Hocam, sizi yurtdışından akademik unvan alan bir Türk coğrafyacı olarak biliyoruz. Bu unvanı kitaplarınızda da kullandınız. Yurt dışında size verilmiş unvan hakkında bilgi verir misiniz?

Avrupa’da 1500’lü yıllardan itibaren kurulan özellikle Latin üniversitelerince uluslararası alanda özgün araştırma ve işbirliği yaparak bilime hizmet eden bilim insanlarını onurlandırmak amacıyla “Professöris Honoris Causa” yani bilimin zirvesine ulaşmış, onun onurunu taşıyan anlamına gelen bir akademik unvan verilmektedir. Akademik bir kariyer olarak da kullanılan bu unvanın verilmesi için oluşturulan jüri, adayın özgeçmişinden başlayarak bilimsel araştırmalarını inceleyerek üniversite senatosuna bir rapor vermektedir. Bu rapor kabul edildikten sonra, komşu üniversitelerinde öğretim üyelerinin katıldığı bir tören düzenlenmekte, törende adayın özgeçmişi ve bilime yaptığı çalışmaları kapsayan konuşmanın ardından profesörlerden oluşan bir heyet tarafından rektörün imzasını taşıyan Latince yazılmış bir diploma ve hediyeler takdim edilmektedir. Bendeniz 1988’de Buca Eğitim Fakültesi’ne profesör olarak atandıktan sonra uluslararası çalışmalara ayrı bir önem vermeye başladım, Buca Eğitim Fakültesi Coğrafya Bölümü ile

Bükreş Üniversitesi Coğrafya Fakültesi ve Romanya Bilimler Akademisi Coğrafya Enstitüsü arasında akademik işbirliği yaptım ve bu bağlamda 2000-2013 yılları arasında Romanya-Türkiye arasında 5’i Türkiye’de 4’ü Romanya’da olmak üzere toplam 9 uluslararası toplantı ve bu toplantılarda sunulan bildirilerin basıldığı 9 dergi yayınlandı. 2014’te Dokuz Eylül Üniversitesi’nden emekli olmamın ardından bu akademik işbirliği maalesef yeterince yürütülemedi.

2001 yılında ilk Türkiye-Romanya coğrafya akademik işbirliği toplantısı İzmir’de yapıldı. Bu toplantıya Romanya’nın meşhur jeomorfoloji profesörlerinden Mihai Ielenicz ve Nicolae Popescu ve Dan Balteanu ile meslektaşları katıldı. İzmir ve çevresinde tartışmaya dayalı ayrıntılı bir arazi gezisi gerçekleştirdik. 2003’te bu kez Bükreş (Romanya)’te akademik toplantıya devam ettik. Bu sırada beni tanıyan jeomorfoloji alanında uzmanlaşmış profesörler, bana yeni bir akademik unvan verileceğini ima ettiler. Haziran başında Coğrafya Fakültesi ve çevre üniversiteden gelen öğretim üyelerinin eşlik ettiği bir tören düzenlendi. Bu törende beni ayrı bir masaya oturtular, ne olduğunun pek fazla farkına varmadan dekan Prof. Mihai Ielenicz tarafından benim akademik çalışmalarımı anlatan ve bu nedenle “professoris honoris causa” unvanı ve diplomasına verildiğini belirten bir konuşma yaptı. Ardından beş kişilik bir profesör jürisi tarafından özel akademik kıyafet giydirilerek diploma ile Romanya’nın meşhur coğrafyacısı olan Diploma de Excelenta “Simon Mehedinti” diploması ile Bükreş Üniversitesi’nin madalyası verildi. Davetiye gönderilmesine rağmen törene katılmayan Türkiye Bükreş Büyükelçiliği ve Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT)’na ateş püskürdüler. Bu toplantıda bana da söz verildi. Özetle, şahsıma verilen unvan, diploma ve yapılan törenin Romanya’nın bilime ne kadar önem verdiğinin bir yansıması olduğunu belirttim.

Fiziki coğrafya alanındaki çalışmalarıyla tanınan bir hoca olmanıza rağmen, bölgesel coğrafya alanında da yayın yaptınız. İki yazarlı olan Türkiye Bölgesel Coğrafyası isimli çalışmanızda, 7 coğrafi bölgeyi tek eser halinde ilk defa 1997 yılında yayınladınız. Daha sonra bu eserinizi birçok baskısı yapıldı. Başta coğrafya bölümü öğrencilerinin Türkiye coğrafi bölgeleri dersleri ve aynı zamanda coğrafi bölgeler hakkında bilgi edinmek isteyen herkes için çok önemli bir kaynak olan bu eser hakkında neler söylemek ister siniz?

Türkiye Bölgesel Coğrafyası (o zamanki adıyla Türkiye Mevzii Coğrafyası), hocam Ord. Prof. Dr. Besim Darkot tarafından her bölge için çıkarılan teksirleriyle okutulmaktaydı. Bu teksirlerle bölgesel coğrafya dersleri, Atatürk ve Ege Üniversitesi coğrafya bölümlerinde Prof. Necdet Sözer tarafından verilmekteydi. 1981 yılında atandığım Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’nde hem dekan yardımcısı hem de yayın komisyonu başkanlığı yapıyordum. Yayın komisyonunda Darkot hocamızın ders teksirlerini tekrar bastırılıp öğrencilere dağıtılmasına karar verdik, ancak Prof. Metin Tuncel’den de yazılı izin alınması istendi. Bunun

üzerine konuyu Erciyes Üniversitesi Rektörü olan hocam Prof. Metin Tuncel'e ilettim. Metin Bey bana, "Ege ve Marmara bölgelerini Darkot hocamla birlikte çıkardık, diğer bölgeleri de ben çıkaracağım" diyerek böyle bir müsaadenin verilmeyeceğini söyledi. Aradan yıllar geçti, Metin Bey hocam diğer bölgeleri kitap haline getirmedi. İnkılâp Kitapevi'nin sahibi Nazar Fikri Bey bana "Hocam bir Türkiye Bölgesel Coğrafyası kitabı yazar mısınız?" dedi. Aziz dostum Prof. Dr. Kenan Mortan da öteden beri bana böyle bir kitap yazalım deyip duruyordu. Nihayet ilk baskısı 1997 olmak üzere, Vatan Gazetesi'nin de promosyon olarak okurlarına kupon karşılığı dağıttığı baskı dahil 2017 itibarıyla 8. baskısı yapıldı. Kısaca kuşe kâğıda yapılan mükemmel baskı kalitesi, resim, şekil ve haritalarıyla yayın hayatına giren *Türkiye Bölgesel Coğrafyası*, kitaplarım arasında en fazla atuf alan 4. kitap haline geldi.

Eserleriniz arasında bir de sözlük var; "Doğa Bilimleri Sözlüğü". İlk baskısı 2004, ikinci baskısı 2013 yılında yapılan bu eser hakkında bir değerlendirme-nizi almak isteriz.

Dünyanın birçok ülkesinde her meslek dalında çıkarılan teknik sözlükler bulunmaktadır. Bizde de Reşat İzbırak ve Sami Öngör hocalarımızın coğrafya terimleri sözlüklerinin hem baskısı tükenmişti hem de yeni gelişmelere cevap veremiyordu. Bu açığı kısmen olsun kapatmak ve coğrafya ve yakın bilim dalları olan jeoloji, ekoloji, ekosistem, orman, kısmen biyolojinin güncel terimleri, İngilizceleriyle birlikte dikkate alınarak çok sayıda şekille desteklenmiş bir sözlük çıkardım. Uluslararası alanda çıkarılan en kapsamlı sözlükler arasında olduğu kanısındayım.

Öte yandan coğrafyanın önemli konuları arasında yer alan ders ve disiplinlerle ilgili *Uygulamalı Klimatoloji, Ekosistem Ekolojisi ve Coğrafyası, Toprak Oluşumu, Sınıflandırılması ve Coğrafyası, Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri ve Türkiye Vegetasyon Coğrafyası* adlı kitaplar da yazdım. Bu kitaplar, coğrafyacılar yanında orman, toprak ve botanikçilerin de başvuru kitapları arasında bulunmaktadır. Bazı önemli toplantılarda bazı botanikçi profesörler şu ifadeyi kullanmıştır, "Biz vejetasyonu ve vejetasyon coğrafyasını Atalay'dan öğrendik." Orman Fakültesi'ndeki çok sevdiğim hocalarımdan olan rahmetli Prof. Dr. Necmettin Çepel, *Ekosistem Ekolojisi ve Coğrafyası* kitabı için bana yazdığı mektupta "İbrahim, kardeşim bu kitabı bir insan yazamaz, nasıl yazdın, ismini de uygun vermişsin, seni kutluyorum..." ifadesini kullanmıştır. *Türkiye'nin Ekolojik Bölgeleri*; bölgesel planlama, tarım, toprak, ağaçlandırmada tür seçimi, ormanların sınıflandırılması gibi birçok hususa ışık tutan ve İstanbul Teknik Üniversitesi'nde okutulan kitaplar arasındadır.

Türkiye'deki coğrafyacıların diğer ülkelerdeki meslektaşları ile ilişkileri hakkında bir değerlendirme yapar mısınız?

Coğrafyacı meslektaşlarımızdan çok azının diğer ülkelerdeki meslektaşlarıyla ilişkisi bulunmakta ve ortak bazı çalışmalar yapmaktadırlar. Esasen diğer ülkelerdeki coğrafyacı dâhil yakın bilim insanlarıyla ilişki kurmanın başında iyi bir lisan, özellikle İngilizce’yi bilmesi, atılgan, gözü pek, sıhhatinin iyi olması, uluslararası alanda kabul görecektir araştırmalarının olması ve maddi yönden de destek bulması gereklidir. Bu şartların hepsinin bir akademisyende olması da çok zordur. Şahsen neredeyse dünyanın dört bir tarafından yapılan uluslararası ölçüde kast, toprak, arazi degradasyonu-çölleşme, jeomorfoloji, paleocoğrafya seminer, sempozyum ve coğrafya kongrelerine katılmamın Allah’ın bana verdiği bir lütuf olarak kabullenmekteyim.

1998 yılından itibaren İtalya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Fransa, ABD, Hollanda, Çekya, İsveç, İspanya, Slovenya, Macaristan, Polonya, İran, Hindistan, Kırgızistan, Kazakistan, Malezya, Güney Kore, Çin, Mısır, Güney Afrika, Tanzanya, Fas, Tunus, Birleşik Arap Emirlikleri, Ürdün, Senegal, ABD, Meksika, Bolivya, Avustralya, Vietnam, Azor adalarında yapılan uluslararası toplantılara katılarak bildiriler sundum. Toplantıya katıldığı ülkeye hem gidiş hem de gelişte birkaç ülkeyi gezmek suretiyle, neredeyse dünyada gitmediğim ülke kalmadı. Bu gezilerim sırasında çok kişiyle tanışma imkânı buldum. Bir mesleğin gelişmesi için uluslararası entegrasyonun sağlanması ve uluslararası toplantıların yapılmasının gerekli olduğu kanısına vardım, Bu amaç doğrultusunda 2007, 2010, 2013 ve 2016’da Kemer (Antalya)’de Prof. Recep Efe başta olmak üzere Dokuz Eylül Buca Eğitim Fakültesi, Balıkesir Üniversitesi Coğrafya bölümleri öğretim elemanlarının özveriyle destek ve yardımlarıyla, devletimizin maddi katkısı olmaksızın GEOMED adlı uluslararası Coğrafya Sempozyumu’nu düzenlemiş bulunmaktayım. Her sempozyum sırasında ve sonrasında arazi gezileri yapıldı. Her toplantı sonunda sunulan bildirilerin bir bölümü Proceedings’de, bir bölümü indeksli dergilerde, bir bölümü de Birleşik Krallık Cambridge Scholars Publishing’de kitap halinde yayımlandı. 2016 açılış konuşmamda belirttiğim gibi, GEOMED sempozyumlarında sunulan bildirilerle yapılan yayınların toplamı 1000’i aştı.

Ülkemizdeki coğrafya araştırmalarının güncel politika oluşturma süreçlerine yansımaları hakkında fikrinizi almak isteriz? Coğrafya alanında yapılan çalışmaların toplum hayatında yeterince karşılık bulmayışında sorun nerede; bu konuda neler söylemek istersiniz?

Bu soruya geçmeden önce coğrafya hakkında temel bilgiler verelim: Coğrafya doğal ortamı, doğal ortamla insan arasındaki ilişkileri inceleyen bir bilim dalıdır. Dünyada hiçbir bilim dalının bu kadar geniş bir ilgi alanı ve yelpazesi yoktur. Doğal ortamın incelenmesinde topografya (yükselti, bakı, arazinin engebelileşme durumu vb), jeolojik yapıyı oluşturan taşlar, iklim, toprak ve bitkiyi ele alır. Bunların doğal ortam üzerindeki etkileri ayrı ayrı belirtilir. Bu öğeleri biraz daha

açalım: Topografya faktörleri içerisinde eğim, yükselti, dağların uzanışı vb. iklim elemanlarının güneş radyasyon, sıcaklık ve yağışın dağılımı genel ve yerel ölçüde değişmesini etkilemektedir. Buna bağlı olarak engebeli bir topografyada toprak oluşum şartları, bitki örtüsünün dağılışı bakı, yükselti ve dağlarının uzanışına göre önemli ölçüde değişmektedir. İklim elemanlarından sıcaklık ve yağış, yerel ve küresel ölçüde toprakların oluşumu ve bitki örtüsünün dağılımına damgasını vurmaktadır. Taşların mineralojik yapıları ve fiziksel ve kimyasal bileşimleri, ayrışma durumuna göre açığa çıkan bitki besin maddeleri, orman ağaçları dâhil bitkilerin ve tarım ürünlerinin yetişmesi ve yerel dağılımında etkili olmaktadır. Her taşın fiziksel ve kimyasal özelliklerine göre ayrı bir ekolojisi vardır. Örneğin granit, gnays, mikaşist ayrıştığında besin elementlerince fakir, ancak hava ve su dolaşımı iyi olan ve bitki köklerinin derinlere doğru ilerlemesini sağlayan kumlu toprakların oluşumuna neden olmaktadır. İklim koşullarına göre sarıçam, fıstıkçami, üzüm asması ve patates en verimli şekilde bu kayalar üzerindeki topraklarda yetişmektedir. En verimli toprakları oluşturan bazaltlar, koyu renkli olmaları nedeniyle de güneş radyasyonunu en fazla emerek lokal ölçüde sıcak ve buharlaşmanın fazla olduğu yerlere denk gelmektedir.

Burada karstik arazilerde toprak oluşumu ile ilgili bir anımı da anlatmak isterim. 1996 yılında Çukurova Üniversitesi Toprak Bölümü'nce Adana'da bir uluslararası toprak sempozyumu düzenlendi. Toprak ilminin ilk kurucuları arasında da olan İsraili Prof. Yaalon'un da katıldığı sempozyumda karstlaşma ve karstik alanlarda kırmızı Akdeniz topraklarının oluşumuyla ilgili bir bildiri verdim. Tanışmam sırasında Yaalon'un sempozyumda verilen "bildiri özetleri" kitabındaki makalemin kırmızı kalemle adeta domates tarlasına çevrildiğini gördüm. Bildirimi sunmam sırasında, kısaca karstik arazilerdeki kırmızı Akdeniz topraklarının oluşumunun Mesozoyik sonundan itibaren başladığını, bu nedenle paleosol özellikte olmasının ağır bastığını, başta Fransız pedologları da olmak üzere kireçtaşı çatlakları arasındaki toprakların yüzeyde oluşan toprakların taşınmasıyla ilgili olmadığını belirttim. Bildirinin tartışılması sırasında Yaalon bazen ağır ifadeler kullanarak beni aşırı olarak eleştirdi. Uzun süren tartışmada slaytlar göstererek karst ekolojisi bilinmeden karstik sahalardaki toprakların oluşumu hakkında yeterli bilgi verilemeyeceğini, tabakalar arasında bulunan toprakların üstten taşınan topraklarla ilgili olmadığını, Toros dağlarındaki boksitlerin kireçtaşının kimyasal çözünmesiyle oluştuğunu ve kırmızı Akdeniz topraklarındaki eoliyan malzemelerin buzul döneminde Sahra ve Suriye çölünden rüzgarlarla geldiğini vurguladım. Sonuçta Yaalon biraz düşündükten sonra "Atalay sen haklısın, belirttiğin hususları maalesef biz düşünemedik" dedi. Bu sempozyumda sunduğum bildiri, Yaalon'un ısrarlı isteği ve Prof. A. Mermut'un yardımlarıyla "İ. Atalay, 1997, *Red Mediterranean soils in some karstic regions of Taurus Mountains, Turkey*. CATENA, Volume 28, Issues 3-4, February 1997, p. 247-260" künyesi ile yayınlandı. Çok sayıda atıf alan bu makalemdeki şekiller, önemli toprak kitaplarında da yayımlandı.

Kireçtaşı, içerisindeki kil miktarına göre farklı ortamlar oluşturmaktadır. Kil miktarı az ve çatlaklı yapıya sahip kireçtaşlarının eğimli kesimlerinde toprak yüzeyde değil, suyun tutulduğu çatlaklar ve tabakalar arasında gelişmekte ve killi toprak oluşturmaktadır. Çatlaklardaki topraklara düşen tohumlar, kolayca çimlenerek, suyun sızmasına paralel olarak çatlaklar boyunca derinlere doğru kök geliştirmektedir. Bu özelliği ile doğal yoldan en iyi gençleşen en verimli ormanlar, kireçtaşları üzerinde bulunmaktadır. Taşların ayrışma durumuna göre açığa çıkan bitki besin maddeleri, katyon değişme kapasitesini etkileyerek tarım ve ormanların verimi üzerinde etkili olmaktadır. Örneğin ayrışmamış ya da ayrışmanın başlangıç safhasında olan serpantinler, hem bitki besin maddeleri yönünden çok fakir olması hem de özellikle ağaçların kök gelişmesini engellediğinden fakir bitki örtüsüne sahiptir. Buna karşın ayrışmış serpantinlerde bol miktarda bitki besin maddesi açığa çıktığından lezzetli sebze ve meyveler ile keresteki en kıymetli ormanların yetişmesini sağlamaktadır. Ülkemiz gibi her jeolojik devre ait çeşitli taşlar, toprakların oluşumu yönünden ayrı bir öneme sahiptir. Başka bir anlatımla taşların fiziksel ve kimyasal özelliklerinin ayrışma, dolayısıyla toprak oluşumu üzerindeki etkileri bilinmeden gerçekçi arazi sınıflandırılması, tarım ve ormancılık faaliyetlerinin yapılması ve planlanması mümkün değildir.

Topografya şekillerinin oluşum özellikleri ve bunların birimlere ayrılmasını konu alan jeomorfoloji, bir bölge ya da ülkenin ana omurgasını ortaya koymaktadır. Litoloji, tabakaların yapısı ve eğim durumu ile aşınma ve birikme şekillerine bağlı olarak oluşan havza şekilleri ve jeomorfoloji birimleri; toprak oluşumu, arazi sınıflandırılması ve planlaması, kütle hareketleri, taşkınların debi ve süresini etkilemektedir. Örneğin eğimli sahalarda iklim etkisi altında oluşan topraklar aşınım düzlükleri üzerinde bulunmaktadır. Birikinti konileri ile yamaç depoları, tarıma uygun olmayan V. sınıf arazilerin yayılış alanına tekabül etmektedir. Alüvyal sahalarda terk edilmiş yataklar ve artbataklık depoları killi bünyede çoğunlukla hidromorfik toprakların olduğu sahalardır.

Bitki ekolojisi ve bitkilerin dağılışı tamamen coğrafyanın ilgi alanı içerisinde. İklim elemanları bilinmeksizin bitkilerin vejetasyon döneminden produktivitesine kadar olan gelişim süreçlerini açıklamak çok zordur. Topografyada yükselti ve baki şartları, lokal çukurluklar vs. ortaya konulmadan bitki örtüsünün dağılışı, paleocoğrafya şartları bilinmeden relik ve endemik bitkilerin yayılışını belirtmek mümkün değildir. “Filan yerde filan topluluk ya da ağaç vardır” yerine neden o ağaç ya da topluluğun orada olduğunu belirtmek lazımdır. Halen en fazla araştırma yapılan jeomorfoloji alanında çoğunlukla tasvire dayalı açıklamalar öne planda olmaktadır. Jeomorfoloji birimlerinin doğal ortam üzerindeki etkilerinden yeterince bahsedilmemektedir. Meslektaşlarımızın çoğu toprak konusunda araştırma yapma yerine arazideki gerçek durumu genellikle yansıtmayan Topraksu Genel Müdürlüğü teşkilatının yaptığı toprak ve erozyon haritaları ile arazi kabiliyet sınıfları kullanılmaktadır. Mesela, Burdur civarında çıplak marnlı

arazi, kahverengi orman toprağının yayılış sahası olarak belirtilmiştir. Aynı yerde hem kireçli hem de kireçsiz orman toprağından söz edilmesi, iklimin toprak üzerindeki etkisinin göz ardı edilmesine dayanmaktadır. Başka bir ifadeyle bir yerde bu iki toprak tipinin bir arada bulunması mümkün değildir. Eğer iklim yağışlı ise kireçsiz orman toprağı vardır. Esasen Topraksu Genel Müdürlüğü'nün çalışma alanı herhangi bir yerdeki iklimi analiz etmek ve iklimin arazi ve toprak sınıflandırması üzerindeki etkisini belirtmek değildir. Bu iş coğrafyacılar aittir. Yine Topraksu'nun Türkiye ölçüsündeki arazi sınıflandırmasında Rize hariç her ilde I. sınıf arazi varlığından bahsedilmektedir. Bunun anlamı, Çukurova'daki gibi bir yılda en az üç kez ürünün alındığı toprak ya da arazilerin Erzurum, Kars ve Konya illerinde de olduğudur. Türkiye'nin ekolojik şartlarına göre yaptığımız arazi kabiliyet sınıflandırılmasında I. sınıf araziler, Çukurova'dan başlayarak Küçük Menderes grabenine kadar olan Akdeniz iklim bölgesindeki drenaj iyi arazileri kapsamaktadır. İç Anadolu'daki kuru tarım alanları IV. sınıfa, sulu tarım alanları da III. sınıfa alınmıştır. Kıyı bölgelerinde 1500 m, Doğu Anadolu'da 1800 m'nin üzerindeki topraklı düzlük alanlar iklimin sınırlandırıcı etkilerinden dolayı tarım dışına dahil edilmiştir.

Jeomorfoloji araştırmalarında litolojinin fiziksel ve kimyasal özellikleri, topografyayı şekillendirmesindeki etkileri ve jeomorfoloji evrimi bir tarafa bırakılarak jeolojik harita ve yayınlardaki gibi arazileri yaşlarına göre sınıflandırmak jeomorfolojinin esas amacı dışındadır.

Sonuç olarak fiziki coğrafyanın kapsamına giren topografya, iklim, ana materyal, toprak ve bitki konuları bir bütün halinde ortamı araştıran ekolojinin esasıdır. Bu nedenle iyi yetişmiş bir coğrafyacı aynı zamanda iyi bir ekologdur. Yeter ki, araştırma konusu, laboratuvar verilerine dayanarak istatistikî değerlendirmeler yapılarak aydınlatılsın.

Beşeri ve ekonomik coğrafya özelliklerini de bir bölge ya da sahanın fiziki coğrafya özellikleriyle yakinen ilgilidir. Özellikle kırsal kesimlerde nüfus dağılımı, tarım arazilerinin varlığı ve topografya durumu; tarımı, toprak ve iklim koşulları ile ulaşım vb. belirlemektedir. Beşeri ve ekonomik coğrafya konularına vukuf olunmadan fiziki coğrafya araştırmaları yapılabilir, ancak fiziki coğrafya konusunda gerekli bilgiler, bulgular ortaya konulmadan beşeri ve ekonomik coğrafya konuları tabir uygun ise havada kalır.

Fiziki coğrafyanın ilgi alanına giren konular yeterince değerlendirilmeden toprak, tarım, orman ve bitki ekolojisi, sosyolojisi ve süksesyonu, erozyonla mücadele, çölleşmeyi kapsayan arazi degradasyonu, iklim değişmelerinin doğal ortam ve insan üzerinde göstereceği etkiler gibi konuların araştırılmasında gerçek sonuç ortaya çıkmamaktadır.

Ülkemiz doğal özellikleri nedeniyle jeoloji, tundra ve ekvatorial bölgeler dışında tüm iklim koşullarının hüküm sürdüğü bölgelere ait jeomorfoloji ve topografya,

bitki, toprak özelliklerine sahip bir laboratuvar durumundadır. Karstlaşma ve karstik konular yönünden dünyanın en zengin olan ülkemizde maalesef karst araştırma merkezi kurulmamıştır. Buna karşın karstik şekiller yönünden ülkemiz kadar zengin olmayan Slovenya’nın Postajna kentinde sürekli yayın yapan uluslararası karst araştırma merkezi kurulmuştur.

Coğrafya geniş kapsamlı araştırma yapması nedeniyle Prof. Dr. Celal Şengör’ün de belirttiği gibi bilimlerin kraliçesi unvanına layık görülmüştür. Fatih Altaylı’nın “Teketek” programı kapsamında 2019 yılında yaptığı programa Celal Şengör ve Nüzhet Dalfes’le birlikte iki coğrafyacı da katıldı. Bu programda Şengör bir jeolog olarak coğrafyanın ne kadar önemli olduğunu vurgularken iki coğrafyacı adeta figüran konumunda kaldı. Celal Şengör’ün açıklamaları üzerine Eskişehir’den bir öğrencinin “Coğrafya bu kadar önemliymiş bana coğrafya konusunda kitap tavsiye eder misiniz?” mealindeki sorusuna orada bulunan coğrafyacıların “Türkiye coğrafyasıyla ilgili Türkçe kitap yoktur” mealinde bir cevabın verilmesi, coğrafya konusunda düşüştüğümüz durumun vahametini yansıtmaktadır. Yayınlarını incelediğim bu coğrafyacıardan birinin gerçekten Türkiye coğrafyasıyla uzaktan yakından ilgisi olmadığını anlamış bulunuyorum.

Herhangi bir ülkenin coğrafi konumu; o ülkenin jeopolitik, jeostrateji, askeri, ekonomik, eğitim-öğretim ve nüfus konularının planlanması ve yürürlüğe konulması açısından fevkalade önemlidir. Jeopolitik ve jeostrateji konularında yapılan bir hatadan geri dönüşün imkânsız denecek derecede zor olduğu bilinmelidir. Nitekim tarihi olaylar ve bulunduğumuz coğrafya dolayısıyla karşı karşıya olduğumuz günümüzdeki siyasi-ekonomik gelişmeler bunu doğrulamaktadır. Karar vericiler sadece güncel olayları değil, gelecekte oluşacak siyasi, ekonomik ve askeri gelişmeleri de dikkate almalıdır. Karşı karşıya kaldığımız bazı olumsuzluklarda jeopolitik ve jeostratejik konulara yeterine önem vermememiz, ülkemizin konumu gereği sadece Genel Kurmay bünyesinde değil üniversite çatısı altında bir jeopolitik-jeostratejik araştırma enstitüsü kurmamamızın da payı bulunmaktadır. 8 yıl süren İran-İrak savaşında coğrafya ve jeopolitiğin önemini anlayan İranlılar, benim de katıldığım bir uluslararası toplantı düzenleyerek gerekli görüş alışverişi sonucu “Institute of Historical, Geographical, Geopolitical, and Strategic Studies of the Persian Gulf” isimli bir enstitü kurmuştur.

Yurtdışındaki coğrafya ile ilgili bölüm ve fakültelerinde toprak, karst, doğal ekosistemler, sürdürülebilir kalkınma, kütle hareketleri, iklim değişimleri, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), arazi kullanımı, uluslararası göçler, yerleşme ve kent planlaması, yoksullukla mücadele, tıbbi coğrafya, jeopolitik, jeostrateji gibi doğa ve beşeri bilimlerini kapsamında çok sayıda araştırma ve yayın yapılmaktadır. Komşu bilim dallarındaki toplantılarda da coğrafyacılar etkin rol almaktadır. Rusya Federasyonu’nda diplomatlar Coğrafya Fakültelerinin Siyasi Coğrafya Bölümü’nde yetiştirilmektedir.

Ülkemizde maalesef uluslararası alanda ses getiren az sayıda coğrafyacı bulunmaktadır. Beşeri-ekonomik coğrafya konularında uluslararası alandaki varlığımız yeterli seviyenin çok altındadır.

Son yıllarda neredeyse yeni kurulan her üniversitedeki fen-edebiyat fakülteleri bünyesinde çoğunlukla doktorasını yeni tamamlamış iki-üç tane doktor öğretim üyesinin istihdam edilmesiyle bir coğrafya bölümü açılmaktadır. Bu coğrafya bölümlerinde çağdaş anlamda eğitim ve öğretimin yapıldığını belirtmek mümkün değildir. Karar vericilerin yaptığı iş, eğitim-öğretim kalitesini göz ardı ederek üniversite öğrencisinin sayısını artırmaktır.

Ülkemizde coğrafyanın çağdaş standartlara ulaşması ve uluslararası alanda coğrafi araştırma ve yayımları artırmamız için;

- a. Coğrafya bölümlerinin Edebiyat, Fen-Edebiyat fakülteleri bünyesinden ayrılarak Coğrafi Bilimler adı altında bir fakülte haline dönüştürülmesi,
- b. Ülkemizin sorunlarının ele alan araştırmaların yapılması ve derslerin konulması,
- c. Türk Coğrafya Kurumu'nun daha etkin olarak çalışması,
- d. Orta dereceli okullarda coğrafya dersini azaltmak ve bilgi seviyesi ve baskı kalitesi düşük ders kitapları yerine, kapsamlı doğa bilinci ve yurt sevgisini aşılmalı coğrafya konularına önem verilmesi,
- e. Türkiye'nin güncel sorunlarını kapsayan araştırmaların yapılması şarttır.

Şu husus unutulmamalıdır ki, karar vericilerin ve toplumun ihtiyaçlarına, dertlerine mehem olucu ne kadar iş yaparsanız, o kadar etkin olabilirsiniz.

Sonuç olarak coğrafya, doğa bilinci, tarih ve yurt sevgisini aşılmalı en önemli bilim dalları arasındadır. Hal böyle iken tarih de dâhil coğrafya eğitim-öğretiminin ayrı fakültelerde yapılmasının ulusal çıkarlarımızın korunması ve uluslararası alanda bilimsel yönden rekabet etmesi açısından şart olduğu kanısındayım.

Çok teşekkürler hocam.

Q. R. F. F. S.

NOS, MAGNIFICUS RECTOR ET ILLUSTRIS SENATUS
UNIVERSITATIS STODORUM BUCURESTIENSIS
HIU OMNIBUS, QUIBUS EXPERT, ILLAM NOTITIAM FORTI
PRÆSENTIUM TENORE CONSTITUIMUS CONFIRMAMUSQUE

DOMINUM
Stibahim ATALAY
IN DIGNITATEM
Professoris Honoris Causa

HONORIS BUCURESTIENSIS UNIVERSITATIS
HODIE MAXIMO OMNIUM CONSENSU ADLECTUM ESSU
IN CORDIS REI MEMORIAM HOC DIPLOMA REDIGENDUM
CONSCRIBENDUMQUE DE IASSIMAS ATQUE MANU DIMITTAS

Magnificus Rector

Palam Augustinus
a. s. XVI
Kalendas Julias
MMIII^o

Joannes Milelescu
Professor Ordinarius

